

MEĐUNARODNA POLITIČKA ULOGA DOGMI RIMOKATOLIČKE CRKVE¹

Milan Veselica

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

SAŽETAK

U radu se istražuje politička uloga poslednjih katoličkih dogmi, koje su proglašene (ili obnovljene) u 19. i prvoj polovini 20. veka: bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije, apostolskog primata i nepogrešivosti pape u učenju (*ex cathedra*), te uznesenja Marije na nebo. Cilj rada je objašnjenje njihove političke uloge u konkretnom međunarodnom kontekstu. Dogmatizacija određenih crkvenih učenja dolazi kao posledica društveno-političkih izazova, te se politička uloga dogmi tumači iz ugla teorijskog koncepta normativnog preduzetništva i transnacionalne meke moći verskih aktera. U radu je korišćen istorijski metod. Ipak, prikazani nalazi ukazuju na dugotrajniji značaj proučavanja odnosa dogme i politike: proširenje znanja o političkom ponašanju Rimokatoličke crkve (naučni značaj) i razumevanje prirode normativnog preduzetništva koje je usmereno na globalno katoličko društvo u svim istorijskim trenucima (društveni značaj).

KLJUČNE REČI: dogma, politika, Rimokatolička crkva, normativno preduzetništvo, meka moć.

Kontakt autora

Milan Veselica je istraživač pripravnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-mail: milan.veselica@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1608-3678>

¹ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2024. godine”, koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2024. godine. Najsrdačnije se zahvaljujem za pruženu stručnu i akademsku pomoć u pripremi rukopisa: prečasnom Ivanu Poletu, kancelaru Beogradske nadbiskupije, doc. dr Stipi Odaku, predavaču na Fakultetu za teologiju i religijske studije Katoličkog univerziteta u Luvenu (Université Catholique de Louvain), Belgija, prof. dr Marku Vekoviću, profesoru religije i politike na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu; i msr Njegošu Vujadinoviću, istraživaču Instituta društvenih nauka u Beogradu. Takođe, srdačno se zahvaljujem anonimnim recenzentima na vrednim komentarima i primedbama.

UVOD

Kao verski akter međunarodnih odnosa, Rimokatolička crkva ne deluje samo putem crkvene strukture i diplomatskih predstavništava Svete stolice, već i kanalima direktne međunarodne komunikacije iz centra donošenja odluka – Vatikana. Od početka novog veka do danas papstvo je prošlo dug put od državocentričnog do transnacionalnog režima, što je Hose Kazanova (*José Casanova*) nazvao „povratkom 'univerzalnoj crkvi'” (Casanova 2003). Prenošnje težišta sa države na „grad i svet” je, ipak, bilo neželjena posledica političkih promena u 19. veku. Međutim, upravo je devetnaestovekovni proces razdržavljenja papske vlasti podstakao novi način međunarodnog delovanja: normativno preduzetništvo (*norm entrepreneurship*). Nakon početnog prilagođavanja, ova spoljnopolitička strategija od sredine 20. veka postaće prepoznatljivo obeležje papske aktivnosti u Hladnom ratu, a vrhunac će dostići u procesu demokratizacije u zemljama nekadašnjeg Istočnog bloka.

Najdugovečnije norme koje Rimokatolička crkva može da uspostavi na globalnom nivou su dogme. U burnom i prelomnom periodu za Rimokatoličku crkvu od sredine 19. do sredine 20. veka proglašene su tri nove dogme i značajno obnovljena jedna dogma. Dogme se smatraju za bogootkrivene istine vere, a njihova univerzalnost dometa i obaveznost poštovanja pružaju izuzetan manevarski prostor za međunarodno delovanje. Čak i modernisti u Rimokatoličkoj crkvi, iako teže novoj interpretaciji crkvenog učenja, prihvataju postojanje dogmi.² Uprkos tome što se dogme koje su donete pre Drugog vatikanskog sabora (1962–1965) uglavnom smatraju kamenom spoticanja i preprekom ekumenskom dijalogu (Parlov 2007, 4), njihova globalna primena i međunarodna pažnja koju i dalje dobijaju govore o relevantnosti njihove političke uloge u svim razdobljima.

Stoga, postavljam pitanje koju međunarodnu političku ulogu su imale poslednje proglašene dogme Rimokatoličke crkve. Polazeći od pretpostavke da dogme imaju, pored ostalih, i političku funkciju, u ovom radu zastupam tezu da su imale strateški karakter u konkretnom međunarodnom kontekstu u kom se Rimokatolička crkva našla, te da se mogu uzeti za svojevrsno spoljnopolitičko sredstvo papske vlasti. Dogme, svakako, nisu jedino ili najvažnije sredstvo uticaja na globalne tokove. U enciklici *Rerum Novarum* pape Lava XIII iz 1891. godine, Rimokatolička crkva se posvetila radničkom pitanju i uspostavila temelj za svoje Socijalno učenje. Socijalno učenje se kasnije nadograđivalo (naročito u pastirskoj konstituciji *Gaudium et Spes* Drugog vatikanskog sabora), ali nikada nije

2 Ipak, njihovo shvatanje dogme se kroz istoriju razlikovalo od pogleda na dogmu kao „otkrivenu istinu”. Na primer, Eduard le Roj (*Edouard Le Roy*) funkciju dogme ne vidi kao „kavez za misao već kao praktičnu pomoć verskom životu” (McNeill 1919, 513).

dogmatizovano iako ostvaruje značajan uticaj na međunarodnom planu. Međutim, upravo se u poređenju dogmi i Socijalnog učenja očitava važnost proučavanja ove teme: dogme, za razliku od socijalnog učenja, nemaju nužno političku funkciju, ali, ukoliko je imaju, ona može proizvesti (možda značajnije) društveno-političke posledice nego vremenskim promenama podložno Socijalno učenje.

U radu će biti primenjen istorijski metod. Rad pripada predmetu istraživanja politikologije religije, koja proučava direktnu vezu između verske dogme i politike, kao i verske prakse koje nemaju političku konotaciju, ali koje proizvode političke posledice (Jevtić 2007, 64). U skladu sa tim, primena istorijskog metoda se neće odnositi na istoriju religije i verskog učenja, već na međunarodni politički kontekst i odgovor Rimokatoličke crkve kao verskog aktera na tadašnje međunarodne okolnosti. Dogme koje će biti obrađene su poslednje proglašene (ili obnovljene) katoličke dogme: dogma o bezgrešnom začecu Blažene Device Marije, dogma o apostolskom primatu pape i dogma o nepogrešivosti pape u učenju (*ex cathedra*), te dogma o uznesenju Blažene Device Marije. Cilj istraživanja je upoznavanje njihove političke dimenzije. Stoga, rad ne predstavlja istorijsku studiju položaja Rimokatoličke crkve u 19. i 20. veku, već studiju o odnosu verskih dogmi i međunarodne politike. Pored opisane naučne opravdanosti istraživanja, odnos dogme i politike ima i društvenu opravdanost: s jedne strane, zbog globalnog dometa i obaveznosti primene dogmi sve do danas i, s druge, zbog normativnog uticaja u globalnom katoličkom društvu. Zato je krajnja namera autora da ponudi naučni i društveni doprinos korpusu znanja o političkom ponašanju Rimokatoličke crkve/Vatikana.

TEORIJSKI OKVIR

Termin normativni preduzetnik (*norm entrepreneur*) upotrebio je pravnik Kas Sanstajn (*Cass R. Sunstein*) u članku iz 1996. godine. Prema Sanstajnu, normativni preduzetnici su ljudi koji su zainteresovani za promenu društvenih normi. Samo njihovo postojanje je posledica krhkosti društvenih uslova, a društveni uslovi su krhki zato što „zavise od društvenih normi kojima – i to je ključno – ljudi nisu mnogo odani” (Sunstein 1996, 909). Međutim, Sanstajn prepoznaje da i privatne (nedržavne) grupe mogu preispitivati ili menjati društvene norme. „Proveravanje trenutne norme, značenja i uloge je ključna funkcija grupa koje su posrednici između građana i države”, a kao naročiti primer toga navodi verske grupe (Sunstein 1996, 947).

Primena ovog koncepta je našla svoje mesto u političkim naukama, a naročito u disciplini međunarodnih odnosa. Narastajuća oblast istraživanja donela je studije o tome „kako određene ideje dobijaju status norme, što dovodi do promene ponašanja država i drugih aktera u međunarodnoj poli-

tici” (Davies and True 2017, 702). Pod normativnim preduzetnicima autori uglavnom smatraju nedržavne aktere međunarodnih odnosa, međunarodne i nevladine organizacije, društvene pokrete i transnacionalne mreže (Davies and True 2017). Da bi promenom ili uspostavljanjem normi ostvarili politički cilj, oni „moraju govoriti o aspektima sistema verovanja ili svetonazora koji nadilaze specifični kulturni i politički kontekst” (Finnemore and Sikkink 1996, 907). Marta Finnemor (*Martha Finnemore*) i Ketrin Sikkink (*Kathryn Sikkink*) ističu da „nove norme nikada ne ulaze u normativni vakuum, već se, umesto toga, pojavljuju u veoma takmičarskom normativnom prostoru gde moraju da se nadmeću sa drugim normama i percepcijama interesa” (Finnemore and Sikkink 1996, 897).

Rimokatolička crkva, odnosno njen poglavar kao normativni preduzetnik, nastoji da utiče na normativni okvir na globalnom nivou, što je karakteristika verskog aktera. U savremenim međunarodnim odnosima tipičan primer normativnog preduzetništva Rimokatoličke crkve je klimatska politika, odnosno promovisanje spoljne politike integralne ekologije (Chu 2022). Autori takođe ispituju normu društvene pravde koju je obnovio papa Franja (Rozario 2014). Koja god norma bila u pitanju, kao što ističu Finnemor i Sikkink, Rimokatolička crkva nailazi na takmičarski normativni prostor u kom se mora nadmetati sa suparničkim idejama.

Da li se i na koji način dogme mogu smatrati globalnim društvenim normama, naročito ako se ima u vidu da su još od početka modernog doba predstavljale „kamen spoticanja između Crkve i svijeta” (Parlov 2007, 4)? U teološkom smislu, dogma je „od Boga neposredno objavljena istina koju crkveno učiteljstvo jasno i konačno predlaže kao predmet vjere” (Parlov 2007, 8). Međutim, nisu sva crkvena učenja dogmatizovana. Dogmatizovana su ona učenja, tj. verovanja, koja su napadnuta (Parlov 2007, 8). Stoga, dogme dolaze kao „isečak iz Božije objave” koji treba biti posebno istaknut i naglašen u konkretnom istorijskom trenutku. Kako napad na određeno crkveno učenje dolazi od strane ostatka sveta, dogma predstavlja odgovor crkve na društveno-politički izazov. To dogme čini normama koje normativni preduzetnik delegira u globalnu arenu za idejno nadmetanje. Dogme predstavljaju karakterističan oblik normi usled opšteg, univerzalnog i globalnog karaktera, ali i donekle mogućnosti interpretacije i tumačenja. Na taj način, one zaista nadilaze posebne kulturne i političke kontekste.

Idejno nadmetanje kojim se nastoji ostvariti određena društveno-politička promena jeste jedna od raspoloživih strategija koje verski akter koristi u sticanju tzv. meke moći. Prema Džefriju Hejnsu (*Jeffrey Haynes*), transnacionalni verski akteri „teže primeni i korišćenju svoje meke moći sa ciljem podsticanja i verske i političke promene” (Haynes 2012, 14). Da bi u tome bili uspešni, transnacionalni verski akteri moraju da prošire atraktivnu prekograničnu poruku, ali da je, pritom, prilagode lokalnim okolnostima

(Haynes 2012, 14). Primer uspešne političke strategije je, prema navedenim uslovima, uticaj pape Jovana Pavla II na demokratske promene u Poljskoj 1980-ih. Uzevši to u obzir, u radu će biti istraženo da li su dogme, odnosno normativno preduzetništvo, pomogli projektovanju meke moći Rimokatoličke crkve.

Rad će u nastavku biti organizovan na sledeći način. Prateći istorijski razvoj dogmi, naredna tri poglavlja biće posvećena dogmama proglašenim 1854, 1870. i 1950. godine, dok će sva poglavlja imati tročlanu strukturu: kratko teološko objašnjenje dogme, međunarodni politički kontekst i političku ulogu dogme. Naposljetku, umesto zaključka biće predstavljen značaj ovih dogmi u savremenim međunarodnim odnosima.

DOGMA O BEZGREŠNOM ZAČEĆU BLAŽENE DEVICE MARIJE

Bezgrešno začće Blažene Device Marije je proglašeno za dogmu u Rimokatoličkoj crkvi 1854. godine. Dogmu je proglasio papa Pije IX bulom *Ineffabilis Deus*. Suština ove dogme sažeta je u sledećim papinim rečima: „Izjavljujemo, izgovaramo i definišemo da je učenje koje smatra da je Blažena Devica Marija, u prvom trenutku svog začća, po jedinstvenoj milosti i privilegiji koju joj je dao Svemogućí Bog, a s obzirom na zasluge Isusa Hrista, Spasitelja ljudskog roda, sačuvana od svake prljavštine prvorođnog greha, učenje koje je Bog otkrio i, stoga, svi verni moraju čvrsto i postojano u njega verovati” (Pius IX 1854, para. 34). Ova dogma, prema crkvenom učenju, znači da je Marija, majka Isusa Hrista, od svog rođenja i tokom celog života bila oslobođena od prvorođnog greha koji su počinili Adam i Eva, a od kojeg nijedan čovek nije pošteđen na rođenju. Naziv dogme može da navede na pogrešan trag poistovećivanja ove dogme sa hrišćanskim učenjem o devičanskom rođenju Isusa Hrista. Dogma o bezgrešnom začću se odnosi na Marijino rođenje, odnosno na verovanje da joj roditelji Joakim i Ana nisu „preneli” praroditeljski greh, usled njene izabranosti od strane Boga da bude majka Sina Božijeg. Kao i svaka dogma, ovo učenje je dobilo svoje obrise u radovima ranijih teologa³ i lokalnim običajima. Tako je praznik bezgrešnog začća prvi put proslavljen još u 7/8. veku, prenet u Rim u 15. veku, a za dogmu proglašen tek u 19. veku (Krim, ur. 2004, 83–84). Vremenom je ova dogma postala jedna od sedam ključnih razlika između Rimokatoličke crkve i pravoslavnih crkava (Veković 2022, 65–66).

3 Štaviše, u Rimokatoličkoj crkvi se razvila plodna debata o bezgrešnom začću Blažene Device Marije još u periodu između Bazelskog i Tridentskog sabora (15–16. vek) (v. Izbicki 2005).

MEĐUNARODNI POLITIČKI KONTEKST

Bulu kojom je proglasio dogmu o bezgrešnom začeću, papa Pije IX završava nadom da će Blažena Devica Marija pomoći „da se sve poteškoće otklone i sve greške rasprše, tako da naša Sveta Majka Katolička Crkva može da cveta svakim danom sve više i više u svim narodima i zemljama, i da vlada 'od mora do mora i od reka do krajeva vaseljene', i da može da uživa u pravom miru, spokoju i slobodi” (Pius IX 1854, para. 36). Tako je marijanska pobožnost, utemeljena dogmom o bezgrešnom začeću, trebalo da podstakne napredak i vlast Rimokatoličke crkve u svim narodima i zemljama.

Međutim, od Francuske buržoaske revolucije 1789. godine, pa kroz ceo 19. vek, položaj Rimokatoličke crkve je kontinuirano slabio. Nekadašnji sukob između dveju univerzalističkih koncepcija vlasti – crkve i carstva – u kasnom srednjem veku prerasta u sukob pape i nacionalnih vlasti. Iako su i dalje potvrđivali božansko poreklo vlasti, nacionalni vladari su postali svesni da „poseduju moć i nad sveštenstvom i nad svetovnim stanovništvom”, tako da se postepeno „menjalo svojstvo civilizacije u kojoj su inicijativa i vlast bili izrazito koncentrisani u rukama sveštenstva” (Moris 2023, 214). Ključni preokret dolazi u okviru Francuske revolucije koja je uspostavila ideju narodnog suvereniteta i centralizacije državne vlasti, što postaju važne komponente modernog nacionalizma (Kohn 1939, 1001–1002). Ne samo da su intelektualni temelji baštinili negativan odnos prema dogmatskom mišljenju i religiji, već su se i državne vlasti protivile uplivu jedne inostrane vlasti, kakva je bila rimska, u svoje unutrašnje poslove. Primer toga je pokret „jansenizma”⁴ koji je imao naklonost revolucionarne vlasti u Francuskoj zbog svog anti-papskog i galikanskog karaktera (Lewis 2000, 90).⁵

Sredinom 19. veka Evropu je zapljusnuo talas društveno-političkih revolucija. Iako su posledice revolucionarnih previranja unekoliko slabije u odnosu na početne namere, 1848. godine su se, ipak, dogodile drastične promene: u Francuskoj je monarhija zamenjena republikom, Austrijsko carstvo je oslabljeno kratkotrajnim gubitkom Mađarske i severne Italije

4 Teološki pokret unutar Rimokatoličke crkve koji je naglašavao spasenje malog broja odabranih i strog moral, a bio je i blizak galikanizmu. Začetnik pokreta je Kornelijus Jansen (Cornelius Jansen, 1583–1638), katolički biskup Ipera u Belgiji. Pokret je delovao najviše u Parizu tokom 17. i 18. veka, izvan okvira Rimokatoličke crkve.

5 Galikanizam je ideja postojanja nacionalne katoličke crkve u velikoj meri autonomne u odnosu na papsku vlast. Razvijena je u okviru crkve u Francuskoj (*Ecclesia Gallicana*), koja je bila umnogome autonomna u odnosu na Rim, ali koja nije prešla u raskol. Osnovne ideje galikanizma su bile: 1) apsolutna nezavisnost francuskog kralja u svetovnim stvarima; 2) specijalni položaj francuskog kralja unutar Crkve („veliki hrišćanski kralj, miropomazanik, prvi sin, zaštitnik Crkve”, „zaštitnik crkvene discipline”); 3) kralj kao zaštitnik katoličke vere; 4) ograničena vlast pape nad Crkvom Francuske; 5) razvijena koncilijatorska doktrina (prevlast sabora u odnosu na papu). Galikanizam je prestao da bude dominantni pristup u Rimokatoličkoj crkvi u Francuskoj tek od polovine 19. veka (Tawil 2010, 828–830, 833–834).

(Lombardija–Venecija), pruski kralj je ponižen u svojoj prestonici, većina nemačkih i italijanskih država (uključujući i Papsku državu) dobila je nove ustave i ministarske savete, dok su sloboda objavljivanja, okupljanja, udruživanja i govora priznate u značajnoj meri (Breuilly 2000, 112, 128). Šire posmatrano, period od Francuske revolucije do revolucija sredinom 19. veka obeležen je potraživanjima pokreta zasnovanih na liberalizmu, nacionalizmu, radikalizmu i republikanizmu (Breuilly 2000, 114). Nijedna opcija nije bila ideološki i politički poželjna za Rimokatoličku crkvu i Papsku državu: liberalizam je bio usmeren protiv klerikalizma, nacionalizam protiv papske vlasti, radikalizam protiv konzervativizma, a republikanizam protiv monarhizma.

Prilikom restauracije Papske države početkom 19. veka – nakon perioda ideološke ostrašćenosti, progona i razvlašćivanja crkve u (post)revolucionarnoj Francuskoj – propuštene su brojne prilike za reformom, modernizacijom i odbacivanjem veze između „trona i oltara” (Reinerman 1978). Ipak, prema medievalisti Peteru Redsu (*Peter Raedts*), „[p]orast nacionalizma predstavljao je daleko veću pretnju za postojanje i uticaj Katoličke crkve nego odvajanje Crkve i države” (Raedts 2004, 479). Zato se može reći da je italijanski nacionalizam bio opasniji po crkvene interese nego izvesna samovolja austrijskog cara. Iako je, prema službenoj biografiji, bio pristalica ideje italijanske nezavisnosti (Vatican.va 2000) i s početka pružio podršku Pijemontu, papa Pije IX nije objavio rat Austriji u Prvom ratu za ujedinjenje Italije (1848–1849), što je bio udarac za Italijane. Nakon poraza italijanske koalicije i nerazjašnjenog ubistva ministra Papske države Pellegrina Rosija (*Pellegrino Rossi*), papa je bio primoran da pobjegne u Gaetu. Demonstranti su zauzeli Rim i proglasili Rimsku republiku u februaru 1849. Ova tvorevina je prestala da postoji intervencijom francuske vojske u julu iste godine. Papa je povratio vlast u Rimu, ali je nepovratno izgubio mogućnost projekcije tvrde moći, odnosno korišćenja vojnih i ekonomskih sredstava u vođenju spoljne politike. U uslovima sve snažnijeg nacionalizma u svetu, jedan od načina za povratak ugleda, odnosno projekciju meke moći, bio je produbljivanje transnacionalnog fenomena marijanske pobožnosti.

DOGMA KAO MEKA MOĆ RIMOKATOLIČKE CRKVE

Iako je postojao tokom cele istorije Rimokatoličke crkve, fenomen marijanske pobožnosti, koji se razvijao oko ukazanja Blažene Device Marije širom sveta, posebno je došao do izražaja u 19. i 20. veku. S jedne strane, ovaj fenomen je imao značaja za nove nacionalne vlasti kao mogućnost obrazovanja nacionalnih katoličkih običaja i mobilizacije katolika koji nisu bili naklonjeni sekularnim vlastima. S druge strane, transnacionalni i kato-

lički karakter ovog fenomena prvenstveno je bio alat u rukama papskog režima u Rimu.⁶

Oslabljena pozicija Rimokatoličke crkve u 19. veku, koja datira od perioda Francuske revolucije, doprinela je tome da „katolicizam nije imao odgovor na izazove modernosti i (da je) mogao stvarno da opstane samo u netaknutim seoskim džepovima u zapadnoj Irskoj ili južnom Portugalu” (Raedts 2004, 477). Peter Reds u tome pronalazi vezu sa fenomenom tzv. ukazanja Blažene Device Marije u 19. i 20. veku, koja su se dešavala uglavnom u ruralnim krajevima, a prilikom kojih su Marijine poruke primali mahom nepismeni seljani, žene ili deca. Samo u 19. veku se, prema zvaničnim izvorima, dogodilo onoliko priznatih ili potvrđenih ukazanja Blažene Device Marije (ukupno oko deset) koliko u celoj istoriji Rimokatoličke crkve pre 19. veka.⁷ To je umnogome doprinelo, zaključuje Reds, podsticanju „intenzivne nove odanosti među katolicima” (Raedts 2004, 477).

Kao što je rečeno, proglašenju dogme prethodila je duga tradicija poštovanja Marijine bezgrešnosti od začeća još od 7. ili 8. veka. Neposredno pred zvaničnu odluku pape, američki katolički biskupi su na Prvom saboru u Baltimoru odabrali Blaženu Devicu Mariju sa titulom bezgrešnosti za zaštitnicu američke nacije (Samaha n.d.). Prema verovanju, u Parizu je 1830. godine došlo do ukazanja Blažene Device Marije, koja je od iskušeniце zatražila da izradi čudotvorni medaljon sa njenim likom, u čast bezgrešnog začeća (Samaha n.d.). Sledeće priznato Marijino ukazanje se dogodilo u francuskim Alpima, u selu La Salet 1864. godine. Blažena Devica Marija se, prema verovanju, javila dečaku i devojčici kako bi im ukazala na rastuće bogohuljenje i nepoštovanje nedelje kao Božijeg dana u Francuskoj, što je posledica Francuske revolucije i progona Crkve. Upravo se u ruralnim sredinama Francuske, kao otpor Revoluciji i radikalnom sekularizmu (laicizmu), javlja novi model marijanske pobožnosti.

Jačanje i transnacionalizacija fenomena marijanske pobožnosti doprneli su opredeljenju za proglašenje dogme o bezgrešnom začeću kao univerzalnoj normi koja nadilazi sve nacionalne i druge partikularnosti. Da je to bila dobra odluka govori priča o ukazanju Blažene Device Marije u Lurdu 1858. godine, samo četiri godine nakon proglašenja dogme. Prema verovanju, devojčici Bernadet Subiru (*Bernadette Soubirous*) Marija je

6 U vreme savremenog oblikovanja marijanske pobožnosti uporedo teče proces oblikovanja drugih narodnih pobožnosti, kao što je pobožnost „Srcu Isusovom” u Francuskoj i osećanje pravedne kažnjivosti Francuske porazom u ratu protiv Pruske zbog napuštanja odbrane pape. Ipak, akcenat se u radu stavlja na marijansku pobožnost zbog njene veze sa proglašenim dogmama, ali se ne osporava da su postojali i drugi oblici narodne pobožnosti nedogmatnog karaktera koji su imali političke odjeke.

7 Za detaljan popis priznatih (od strane Svete stolice) i potvrđenih (na lokalnom nivou) ukazanja Blažene Device Marije pogledati: University of Dayton n.d (a).

rekla: „Ja sam bezgrešno začeta” (*Que sòì era Immaculada Concepcion*). Iako nije potvrđeno da je Bernadet znala za četiri godine ranije definisanu dogmu, ovo ukazanje je učvrstilo marijansku pobožnost i pretvorilo Lurd u najvažniji katolički hodočasnički centar na svetu. Sa Lurdom je marijanski model postao i popularniji i politizovaniji (Stefano and Ramón Solans 2016, 11). Devetnaestovekovni marijanski *momentum* je revolucionisao vekovnu hrišćansku tradiciju hodočašća „beskrajnim povećanjem broja štamparskih mašina, izgradnjom puteva i, iznad svega, železnice, što je omogućilo širenje – i na nacionalnom i na međunarodnom nivou – lokalnih i regionalnih oblika bogoslužjenja i utrlo put za dolazak sve većeg broja hodočasnika, na mise, u svetišta” (Stefano and Ramón Solans 2016, 5). Prema rečima Eme Fattorini (*Emma Fattorini*), 19. vek je postao „vek bezgrešnog začeca” (Stefano and Ramón Solans 2016, 7).

Dogma se, dakle, poštovala i u sekularnim nacionalnim državama širom sveta koje nisu bile blagonaklone prema papskoj vlasti u Rimu i „starom režimu” (*ancien régime*). Nije slučajno da baš u Francuskoj dolazi do etabliranja marijanskog kulta, njegovog širenja po svetu i transnacionalizacije dogme o bezgrešnom začecu. Ono što je poteklo iz naroda – marijanska pobožnost – dogmom je pretvoreno u normu na međunarodnom nivou. Dodatno, nakon proglašenja dogme i ukazanja u Lurdu dolazi do razvoja prakse krunisanja hodočasnih statua Blažene Device Marije. Ova praksa je ranije postojala samo u Italiji, ali je od sredine 19. veka obnovljena u Francuskoj. U „zlatnom veku” krunisanja Marijinih statua (1854–1964) obavljeno je preko dvesta krunisanja u Francuskoj. Za svako od njih je bila potrebna potvrda iz Rima i prisustvo papinog izaslanika na krunisanju (kardinala, nadbiskupa ili apostolskog nuncija), čime je papska vlast projektovana izvan Italije. Krunisanja su imala karakter masovnih okupljanja (desetine hiljada vernika), neretko u novoizgrađenim grandioznim hramovima ili na centralnim gradskim trgovima. Međunarodna politička dimenzija krunisanja je označila pobedu ultramontanizma (papske vlasti) nasuprot galikanizmu (snažnim nacionalnim crkvama). Vremenom je opadao udeo krunisanja u Francuskoj, a rastao broj papskih krunisanja Marijinih statua širom sveta (Langlois 2016).

Naposletku, kako je to uticalo na Rimokatoličku crkvu? Marijanska pobožnost u 19. i 20. veku je imala presudan značaj za Rimokatoličku crkvu: „prvo u pogledu procesa internacionalizacije, homogenizacije, birokratizacije, centralizacije i klerikalizacije Crkve, a zatim u pogledu pojave organizovanih laika, uporedo sa novom ulogom koju igraju žene i omladina”, tj. masovne mobilizacije (Stefano and Ramón Solans 2016, 2). Definisanjem dogme o bezgrešnom začecu Rim je kanalisao fenomen marijanske pobožnosti. Vlast je sada bila preusmerena od države na društvo (narod), a na simboličkom planu je nekadašnje krunisanje vladara u prisu-

stvu dvorske elite zamenjeno krunisanjem Marijine statue u prisustvu narodnih masa. To je Rimu omogućilo širenje transnacionalne meke moći, prema rečima iz papske bule kojom je dogma proglašena 1854. godine, „u svim narodima i zemljama” (Pius IX 1854, para. 36).

DOGMA O APOSTOLSKOM PRIMATU PAPE I DOGMA O NEPOGREŠIVOSTI PAPE U UČENJU (*EX CATHEDRA*)

Već je rečeno da je 19. vek obeležen brojnim ideološkim strujanjima koja su se razvijala u Evropi, a koja nisu bila blagonaklona prema ideologiji i svetonazoru Rimokatoličke crkve. Ipak, ne može se tvrditi da je postojao jedinstven stav unutar Crkve po ovim pitanjima. Štaviše, u tom periodu je došlo do podele u rimokatoličkom kleru na ultramontaniste i moderniste. Ultramontanisti su zahtevali centralizaciju crkvene vlasti i veće prerogative pape, dok su se modernisti u Crkvi zalagali za veće poštovanje nauke, istorijski kriticizam i demokratske principe (McNeill 1919, 507).⁸ Uspostavljanje dogme o bezgrešnom začecu Blažene Device Marije je bila pobeda ultramontanista, dok je usvajanje dogmi na Prvom vatikanskom saboru (1869–1870) njihov politički vrhunac.

Na Prvom vatikanskom saboru je 18. jula 1870. usvojena dogmatska konstitucija *Pastor Aeternus*, u kojoj je obnovljena i utemeljeno učenje i dogma o apostolskom primatu pape i proglašena dogma o papskoj nepogrešivosti (nezabludivosti) u učenju (*ex cathedra*). Postavlja se pitanje da li su ovo dve različite dogme. Učenje i dogma o papskom primatu predstavlja viševekovnu doktrinarnu tradiciju koja je imala svoje obrise i formulacije na ranijim saborima (naročito na Četvrtom lateranskom saboru 1215. godine i Firentinskom saboru 1439. godine), u apostolskim konstitucijama i enciklikama (npr. *Unam Sanctam* pape Bonifacija VIII iz 1302. godine), kao i u dokumentima potonjeg Drugog vatikanskog sabora. S druge strane, naročiti značaj i utemeljenje učenja i dogme o apostolskom primatu pape dat je dogmatskoj konstituciji *Pastor Aeternus*. Prvi vatikanski sabor „obnavlja” (a ne proglašava) definiciju već ranijeg Firentinskog sabora. Ipak, sjedinjenje dveju dogmi u dogmatskoj konstituciji *Pastor Aeternus*, prema rečima Ivana Poleta (2024, 2), „pokazuje kako su ova dva aspekta međusobno povezana: prvenstvo omogućuje institucionalno jedinstvo, dok nepogrešivost jamči doktrinarnu pouzdanost”. Polet (2024, 2) dodaje da su to dve posebne i nezavisne dogme unutar katoličke teologije,

8 Jedan od vodećih katoličkih prelata, kardinal Džon Henri Njuman (*John Henry Newman*), kritikovao je ultramontaniste strahujući od narastajućeg kulta pape (Rist 2019). Tako nešto se obistinilo. Na primer, papa Pije X je 1912. govorio o neophodnosti da se papa voli i da mu se pokorava, a don Bosko (*Giovanni Melchiorre Bosco*, 1815–1888), osnivač salezijanskog reda, pozivao je svoje saradnike i mlade ljude da u svojim srcima čuvaju „tri bele ljubavi”: evharistiju, Devicu Mariju i papu (Centofanti 2020).

ali „svaka sa svojim specifičnim ciljem i svrhom”. Stoga, iako je apostolski primat ranije usvojeno učenje i dogma, njegovo obnavljanje i utemeljenje u dogmatskoj konstituciji *Pastor Aeternus* treba da bude istaknuto u radu kao poseban „dogmatski potez” Prvog vatikanskog sabora.

Učenje i dogma o apostolskom primatu pape zasnovani su na teološkom argumentu postojanja jednog Boga (u Trojici) i jedne zajednice (u veri i pričešću) nad kojom je Isus Hristos postavio apostola Petra, princa apostola, i „ustanovio u njemu trajno načelo oba jedinstva i njihov vidljivi temelj” (Council Fathers 1868, st. 4). U pogledu institucije apostolskog primata apostola Petra, opravdanje je nađeno u Hristovim rečima da je on stena na kojoj će sazidati svoju Crkvu i koju ni vrata pakla neće nadvladati (Mt. 16, 18), te zapovest Petru da napasa Hristovo stado (Jn. 21, 17). U pogledu institucije apostolskog primata rimskog biskupa (pape), čiji je Petar bio prvi nosilac, teološko opravdanje je u Hristovom poveravanju Petru „ključeva Carstva nebeskog” (Mt. 16, 19). U pogledu moći i karaktera primata rimskog biskupa, Dogmatska konstitucija kaže da je rimskom pontifeksu, „u blaženom Petru, data puna moć od našeg Gospoda Isusa Hrista da se stara, vlada i upravlja univerzalnom crkvom” (Council Fathers 1868, čl. 3, st. 1). Odatle sledi zaključak da „Rimska crkva ima prvenstvo ordinarne vlasti nad svakom drugom crkvom i da je ova jurisdikciona moć rimskog pape i episkopalna i neposredna”, odnosno da papa upravlja crkvom preko biskupa, ali i da se direktno obraća „pastirima i stadu cele crkve” (Council Fathers 1868, čl. 3, st. 2, 6).

U nastavku Dogmatske konstitucije se objašnjava autoritet nepogrešivosti učenja rimskog pontifeksa. Ova dogma je prirodni nastavak prethodne i zato joj pristupamo u okviru istog poglavlja. Dogma o nepogrešivosti pape u učenju (*ex cathedra*) u Dogmatskoj konstituciji je objašnjena istorijskim argumentima: apostolski primat rimskog biskupa podrazumeva i vrhovnu vlast u učenju (pored poslednje sudske instance u sporovima); to je, tvrdi se u Dogmatskoj konstituciji, Sveta stolica uvek održavala, trajni običaji demonstrirali, a vasiljenski sabori (naročito pre raskola) priznavali (Council Fathers 1868, čl. 4, st. 1). Međutim, ako je to istina, zašto se baš u tom trenutku potvrđuje nešto što je svima poznato? Dogmatska konstitucija odgovara: „Ali pošto upravo u ovo doba kada je spasonosna delotvornost apostolske službe najpotrebnija, nema malo onih koji omalovažavaju njen autoritet, smatramo da je apsolutno neophodno da se svečano potvrdi prerogativ koji je jednorodni Sin Božiji bio voljan da priloži vrhovnoj pastirskoj službi” (Council Fathers 1868, čl. 4, st. 8). Dakle, tadašnje istorijske okolnosti su podstakle određene rimokatoličke prelate da takvo viđenje podignu na nivo dogme („otkrivene istine“). Ona glasi: „kada rimski pontifeks govori EX CATHEDRA, odnosno kada, u vršenju svoje službe pastira i učitelja svih hrišćana, na osnovu svog vrhovnog apostolskog autoriteta, definiše doktrinu

koja se tiče vere ili morala koju treba da drži cela crkva, on poseduje, zahvaljujući božanskoj pomoći koja mu je obećana u blaženom Petru, onu nepogrešivost koju je božanski Otkupitelj hteo da njegova crkva uživa u definisanju doktrine koja se tiče vere ili morala” (Council Fathers 1868, čl. 4, st. 9).

MEĐUNARODNI POLITIČKI KONTEKST

Nakon što je povratio vlast nad Papskom državom, Pije IX više nije uživao predašnji ugled među Italijanima. S druge strane, van Apeninskog poluostrva, rasla je njegova uloga u promovisanju globalnog katolicizma. „Prvi papa masovnih medija”, kako ga opisuje istoričar Imon Dafi (*Eamon Duffy*), iskoristio je tehnološki napredak kako bi popularizovao jedinstvenu rimokatoličku kulturu. „Jeftina štampa i fotografija učinili su njegovo lice poznatim u svakom katoličkom domu i, u doba velikih novih svetilišta kao što je Lurd, predvodio je neviđeni porast popularnog katolicizma” (Duffy 2011, 96). Ipak, ovaj transnacionalni zaokret pape Pija IX je, između ostalog, bio uslovljen pretnjom po opstanak Papske države u uslovima italijanskog rizordimenta (*risorgimento*). Ideje pojedinih liberala u Crkvi o stvaranju federalne Italije sa papom na čelu bile su izvan ozbiljnih razmatranja (Duffy 2011, 96–97).

Prva faza ujedinjenja Italije (1848–1859) obeležena je konačnim usponom Pijemonta (Kraljevine Sardinije) kao stožera ujedinjenja Italije i Kuće Savoja kao budućeg italijanskog suverena. Pijemont je imao odličan strateški položaj između suparničkih sila, Francuske i Austrije, ali i političku poziciju, kao jedina teritorija koja nije napravila ustupak Austriji nakon prvog rata za ujedinjenje (Riall 1994, 13). Kamilo Benso di Kavur (*Camillo Benso di Cavour*), predsednik vlade Pijemonta, izgradio je međunarodnu poziciju svoje zemlje ulaskom u Krimski rat (1853–1856) i potonjim učešćem u mirovnim pregovorima, ali i osnažio pijemontsku vojsku (Schneid 2012, 23). Uspeo je da pridobije francuskog cara Napoleona III za zajednički rat protiv Austrije, koja je bila glavna međunarodna prepreka ujedinjenju Italije. Francuska je zauzvrat dobila teritorijalno proširenje na Nicu i Savoju.

Austrijanci su poraženi od italijansko-francuskih snaga kod Mađente i Solferina 1859. godine. Ipak, caru Napoleonu III nije odgovaralo širenje rata izvan Apeninskog poluostrva, te je sklopio primirje sa austrijskim carem Francom Jozefom, čime je ovaj rat završen delimičnim dobicima za Pijemont (Milano i Lombardija); Francuska je dobila Nicu i Savoju, a Austrija je zadržala Veneciju. Druga faza ujedinjenja (1860–1870) započela je ustankom seljaka na Siciliji, koji su, predvođeni Đuzepeom Garibaldijem (*Giuseppe Garibaldi*), zauzeli Siciliju, a potom i Napulj. Južna Italija je plebiscitarnom odlukom prisajedinjena Pijemontu. Jedine neosvojene oblasti su bile Venecija i Papska država (u znatno manjim granicama nego pre 1860). U martu 1861. u Torinu je proglašena Kraljevina Italija,

sa Rimom kao prestonicom, iako je i dalje bio pod papskom kontrolom (Schneid 2012).

Rizordimento je imao mnogo protivnika u zemlji i inostranstvu, tako da je pokušaj otpora ujedinjenju Italije prerastao u pokret nazvan antirizordimento. Oba pokreta su bila, prevashodno, transnacionalnog karaktera. Antirizordimento se oslanjao na naoružane dobrovoljce (koji su prevazilazili granice i nacionalnu pripadnost) i međunarodne mreže uzajamne pomoći i borbenosti koje su potekle iz kontrarevolucionarnog tabora. Papska država se u tom periodu suočila, s jedne strane, sa značajnim teritorijalnim gubicima (dve trećine državne teritorije su izgubljene do 1861) i, s druge, sa neaktivnošću katoličkih vladara u nameri da to spreče (Sarlin 2014, 83). Papa je čak javno, putem novina, pozvao Napoleona III da zaštiti Papsku državu na Pariskom kongresu (1856), na šta je Napoleon III odgovorio da mu se čini da je jedini način da se ispravi trenutna situacija to da papa svojevoljno preda svoje teritorije (Pius IX 1860, čl. 5). U tim uslovima, papa Pije IX je pribegao poslednjem rešenju: globalnom katoličkom društvu. Tako je u enciklici *Nullis Certe Verbis* (1860), koja ima podnaslov „O potrebi građanskog suvereniteta”, apelovao na vernike da, pod vođstvom svojih pastira, „ne prestanu niti da brane Katoličku crkvu i ovu Svetu Stolicu, ni da štite građansku vlast iste Stolice i nasleđe Svetog Petra” (Pius IX 1860, čl. 12). To je podstaklo značajnu mobilizaciju vernika i dolazak više od 7.000 muškaraca iz skoro 20 zemalja (najviše iz Francuske, Belgije i Holandije) kako bi se borili kao papski *zouaves* (*Zuavi Pontifici*) u periodu između 1860. i 1871. godine (Sarlin 2014, 85).

Garibaldijev ratni poklič je bio „Rim ili smrt!” (*Roma o Morte!*). Ipak, papsku vlast u Rimu nije branila samo papska vojska, već i francuski garnizon koji je tu bio stacioniran još od 1849. godine. Konačno ujedinjenje Italije je zato moglo da bude rešeno samo u sklopu dogovora velikih sila. Pruski kancelar Oto fon Bizmark (*Otto von Bismarck*) sklopio je pakt protiv Austrije sa Napoleonom III, a potom u njega uvukao i Italiju, uz garantiju sticanja Venecije ukoliko Austrija bude poražena. To se i dogodilo u austrijsko-pruskom ratu 1866. godine (Schneid 2012, 88–90). Nakon rata, Napoleon III je nastavio da brani papski režim u Rimu; Garibaldijevi revolucionari su poraženi od strane udruženih francuskih i papskih trupa 1867. godine. Čak i kada se suočio sa neminovnim ratom sa Pruskom, francuski car nije pristao na nagodbu sa Italijom kojom bi njihova vojna podrška bila uslovljena predajom Rima. Tek je poraz francuske vojske kod Sedana i pad imperijalnog režima u septembru 1870. godine omogućio francusko napuštanje Rima (Schneid 2012, 90–91). Italijanska kraljevska vojska je zauzela Rim 20. septembra 1870. godine, a papa se povukao u Vatikan kao „zatočenik”.

Odatle je nastavio da kritikuje nelegitimnost režima. U novembru 1870. godine doneo je encikliku *Respicientes*, u kojoj je ekskomunicirao „svakoga ko je zauzeo ili uzurpirao naše pokrajine ili naš voljeni grad (kao i one koji zapovedaju ovim stvarima i njihove aktiviste, pomoćnike, savetnike i sledbenike)” (Pius IX 1870, čl. 13). U narednoj enciklici *Ubi Nos* (1870) Pije IX je obrazložio odbijanje bilo kakvog garantnog sporazuma sa italijanskom vladom, pozvavši se na ulogu civilne vlasti rimskog pape kao neophodne kako „nikada ne bi bio podložan nijednom vladaru ili građanskoj vlasti, ali bi mogao slobodno da vrši svoju vrhovnu moć i autoritet da hrani i upravlja čitavim stadom Gospodnjim i da brine o većem dobru ove Crkve, njenom blagostanju i njenim potrebama” (Pius IX 1871, čl. 11). Naposletku, pribegao je političkoj formuli *Non expedit!*, kojom je pozvao katoličke vernike u Italiji da ne učestvuju u političkom životu i izborima. Međutim, ova strategija se već za nekoliko godina pokazala neuspešnom i kontraproduktivnom (Marotta 2020, 989).

DOGME KAO TEMELJ TRANSNACIONALNOG KATOLICIZMA

Odbijanje Pija IX da prihvati Zakon o papskim garancijama (1871) učinilo ga je „vatikanskim zatočenikom”, ali je, istovremeno, dalo novi zamah ranije započetom procesu globalizacije rimokatolicizma (Casanova 2003, 111). Ostavši bez civilne vlasti, papa je postao istinski nosilac transnacionalnog režima. Dogme o apostolskom primatu pape i papskoj nepogrešivosti u učenju (*ex cathedra*), koje su obnovljene/usvojene samo dva meseca pred konačni pad Papske države i gubitak civilne vlasti, na ironičan način su postale važan segment preimućstva transnacionalnog nad nacionalnim. Drugim rečima, prilagodivši se na neželjene okolnosti, gubitak sopstvene države vremenom je osnažio diplomatsku aktivnost Svete stolice i doprineo tome da papa postane „prvi građanin globalnog civilnog društva u nastajanju” (Casanova 2003, 116).

Dogma o apostolskom primatu pape doprinela je dogmatizaciji „romaniteta” na uštrb katoličkog (univerzalnog) identiteta, što su ostale hrišćanske crkve videle kao „konačnu partikularizaciju i konfesionalizaciju Rimokatoličke crkve” (Macut 2019, 13). To je u skladu sa stavom o dominantnosti rimskog obreda, koji je polazna osnova u pismima koje je Pije IX upućivao pravoslavnim i protestantskim crkvama pozivajući ih na „povratak” u Rimokatoličku crkvu i učešće na Prvom vatikanskom saboru. Odlukama Prvog vatikanskog sabora se usprotivio deo vrha Rimokatoličke crkve, ali je, ipak, manjina nezadovoljnih istupila i 1871. godine formirala Starokatoličku crkvu (Macut 2019, 11–14). Postavlja se pitanje: kako je, onda, takva dogma mogla da doprinese transnacionalnom identitetu Rimokatoličke crkve?

Dogma o apostolskom primatu pape postavila je dogmatski osnov za vezu različitih biskupija iz celog sveta sa papskom vlašću u Rimu. Zato je značajno obnovljenje i utemeljenje ove dogme baš na Prvom vatikanskom saboru. Mnogo puta u istoriji „papstvo je razmenilo svoja transnacionalna duhovna potraživanja za zaštitu ovovremenog suvereniteta kod kuće” (Casanova 2003, 110). Tako je usvajanje nacionalnih obeležja (grba, zastave i himne) sredinom 19. veka imalo za cilj „da svojim vernicima utisne da je njihova prva lojalnost i dalje prema Bogu i Crkvi, a tek potom prema nacionalnoj državi u kojoj žive” (Raedts 2004, 485). Ipak, papstvo se suočavalo sa postepenim gubitkom civilne vlasti i moći u katoličkom svetu, a trebalo je zadržati i centralizovati duhovnu vlast nad biskupijama i vernicima na globalnom nivou. Zato se dogmatizacija „romaniteta” može posmatrati kao završni korak u devetnaestovekovnom procesu centralizacije, birokratizacije i internacionalizacije rimokatolicizma. Kada su se drevne apostolske patrijaršije – Aleksandrija, Antiohija i Jerusolim – našle pod vlašću Arabljana u 7. veku, njihova „vlast” je postala ceremonijalna, a Carigrad kao carska prestonica, iako ne apostolska katedra, postao im je utočište (Jović 2023, 80–81). Međutim, rimska apostolska katedra, suočivši se sa vlašću koja je nominalno bila umnogome sekularna, uspela je da sačuva stvarnu vlast nad većinom svojih „duhovnih” jurisdikcija u svetu.

Jedan od razloga za opstanak stvarne vlasti – jurisdiksijske, a ne civilne – papstva nakon 1870. godine je popularizacija i politizacija kulta „Hristovog vikara”. Sa papskih titula teritorijalnog suvereniteta (poput „primus Italije” i „patrijarh Zapada”), naglasak prelazi na titule koje proizilaze iz univerzalnog, božanskog suvereniteta („Hristov vikar”). Fenomen papske pobožnosti, odnosno kulta pape, varirao je „od jednostavnog proglašenja vernosti do praktične identifikacije pape sa Hristom” (Schatz 1996, 153). Ranije započeti proces popularizacije kulta rimskog pape, odnosno „[p]oštovanje 'Hristovog vikara' dobilo je i veći zamah i veći politički značaj nakon pada Rima 1870. godine” (Stefano and Ramón Solans 2016, 8). Uslov poslušnosti papi je postojanje kulta pape (Šmeman 2021, 49), pa su, s tom namerom, „uveđena (...) mnoga sredstva, od zajedničkih molitava do masovnih proslava, i širenja beskonačnog broja knjiga, pesama, fotografija i papskih obraćanja” (Stefano and Ramón Solans 2016, 8). Nastavljena je i tradicija „Petrovog novčića” (*Peter's Pence*), koju je obnovio Pije IX na početku svoje službe 1849. godine, a koja podrazumeva direktne novčane donacije vernika iz celog sveta Svetoj stolici, tj. papi (Stefano and Ramón Solans 2016, 8). Naposljetku, vernici su prestali da dolaze u Rim da bi videli Petrov grob i relikvije, već da bi videli papu (Schatz 1996, 154).

Stoga, za opstanak vlasti rimskog pape u svetu nakon 1870. godine prevashodna zasluga ide vernicima, a ne vrhu Crkve. Narod, tj. periferija Crkve, stvorio je papski kult, čemu je dogma o apostolskom primatu

pape dodala teološku osnovu. Aleksis de Tokvil (*Alexis de Tocqueville*) 1856. godine o tome piše: „Papa je više podstaknut od strane vernika da postane apsolutni vladar Crkve nego što ih je on primorao da se pokore njegovoj vlasti. Stav Rima je više posledica nego uzrok” (navedeno u Schatz 1996, 151). Ipak, sama dogma apostolskog primata pape je bila politički usmerena na teritorijalnu organizaciju vlasti Rimokatoličke crkve u svetu, kako se ne bi dogodilo da, pod pritiskom nacionalizma ili liberalizma, tamošnji crkveni čelnici krenu u suprotnom smeru od Rima.

S druge strane, dogma o nepogrešivosti pape u učenju (*ex cathedra*) izazvala je mnogo veće podozrenje u vrhu Rimokatoličke crkve. Samo jedna šestina anketiranih kardinala i biskupa pred Prvi vatikanski sabor se nadala da će ovo pitanje biti na dnevnom redu (Schatz 1996, 155). Međutim, grupa kardinala koja se zalagala za definisanje papske nepogrešivosti dobila je podršku Pija IX, koji se i sam posvetio tome da ovo pitanje po svaku cenu prođe. Stavove protiv papske nepogrešivosti smatrao je „plašljivom 'sekularnom' pažnjom duhu vremena, javnom mnjenju ili željom da se udovolji određenim vladarima” (Schatz 1996, 156). Usvajanjem Dogmatske konstitucije, sa definicijom papske nepogrešivosti *ex cathedra*, dovršen je proces centralizacije i internacionalizacije papstva, a sama dogmatizacija papske nepogrešivosti u učenju pružila je osnov za proaktivno delovanje papstva u novim međunarodnim uslovima. „Naoružani” nepogrešivošću u učenju o pitanjima vere i morala, naslednici Pija IX su obnovili tradiciju obraćanja *urbi et orbi* (gradu i svetu) (Casanova 2003, 111), čime su zaobišli nacionalne države i preuzeli ulogu transnacionalnog verskog aktera.

Prema Klausu Šacu (*Klaus Schatz*), dva glavna interesa Crkve u vezi sa dogmom o nepogrešivosti pape *ex cathedra* se odnose na sprečavanje bilo kakve opasnosti po jedinstvo Crkve, te na brzinu i efikasnost u donošenju odluka u uslovima brzih i opasnih promena u svetu (Schatz 1996, 161). Funkcija dogme o papskoj nepogrešivosti u učenju (*ex cathedra*) je pružanje sigurnosti u uslovima velikih promena i revolucija, kako društveno-političkih tako i naučnih. Hans King (*Hans Küng*), katolički teolog koji je 1970-ih osporio legitimnost dogme o papskoj nepogrešivosti, uočava da su proglašenjem dogme „vernici dobili nadljudsku zaštitu i sigurnost, zbog čega su zaboravili sav strah od ljudske neizvesnosti, kao i slobodu i rizik koje vera nosi. U tom smislu, dogma o nepogrešivosti je nesumnjivo integrisala živote vernika i rasteretila njihove umove i najefikasnije unapredila jedinstvo, jednoobraznost i moć rimokatolicizma” (Küng 1981, 14).

DOGMA O UZNESENJU BLAŽENE DEVICE MARIJE

Prema klasifikaciji Roberta di Stefana (*Roberto Di Stefano*) i Fransiska Ramona Solansa (*Francisco Ramón Solans*), postojala su tri perioda svetuskog fenomena marijanske pobožnosti. Prvi period (1789–1870) podrazu-

mevao je obrazovanje modela (norme) koji bi se suprotstavio Francuskoj revoluciji i modernizmu, o čemu je bilo reči u prvom poglavlju. Drugi period (1870–1919) podrazumevao je nacionalizaciju marijanske pobožnosti u sklopu „kulturnih ratova”, odnosno političku instrumentalizaciju kulta. Naposljetku, u trećem periodu (1919–1950) dolazi do povezivanja marijanske pobožnosti sa antikomunističkom političkom mobilizacijom (Stefano and Ramón Solans 2016, 9). Poslednji period se, dakle, završava, ali i vrhuni, proglašenjem dogme o uznesenju Blažene Device Marije 1950. godine.

Jedina definicija koja je direktno proizašla iz papske nepogrešivosti u učenju je dogma o uznesenju Blažene Device Marije (Schatz 1996, 164). Proglasio ju je papa Pije XII *ex cathedra* u apostolskoj konstituciji *Munificentissimus Deus* 1. novembra 1950. godine. U njoj piše: „Vlašću Gospoda našeg Isusa Hrista, blaženih apostola Petra i Pavla, i svojom vlastitom, izjavljujemo, objavljujemo i definišemo bogootkrivenu dogmu: da je Neporočna Majka Božija, uvek Devica Marija, završivši tok svog zemaljskog života, uzneta telom i dušom u nebesku slavu” (Pius XII 1950, čl. 44). Na Zapadu se ovo verovanje javlja već u 6. veku, u vezi sa praznikom Marijinog usnuća 15/28. avgusta (Krim, ur. 2004, 763).

Apostolsku konstituciju, kojom je proglasio dogmu o uznesenju Blažene Device Marije, Pije XII započinje tvrdnjom da je tadašnje vreme i njegov pontifikat „opterećen tolikim mnogim brigama, strepnjama i nevoljama, zbog veoma teških nesreća koje su se dogodile i zbog činjenice da su se mnogi udaljili od istine i vrline” (Pius XII 1950, čl. 2). Suočivši se sa veoma teškim optužbama na račun sopstvene uloge i uloge Rimokatoličke crkve u Drugom svetskom ratu, Pije XII je pokrenuo kampanju apologije devetnaestovekovnog pokreta marijanske pobožnosti u nameri da ojača papsku vlast i poboljša međunarodnu poziciju Rimokatoličke crkve (Stefano and Ramón Solans 2016, 14).

MEĐUNARODNI POLITIČKI KONTEKST

Međunarodni politički kontekst proglašenja dogme o uznesenju Blažene Device Marije vezan je za posleratni razvoj Evrope i početak Hladnog rata. Rimokatolička crkva je imala izrazito nepovoljan položaj, usled kontroverzne uloge u Drugom svetskom ratu i papine „politike ćutanja”. Međutim, Rimokatolička crkva se još od sredine 19. veka nalazila u „hladnom ratu” sa ateističkim materijalizmom i komunizmom, te je njena pozicija u novoj blokovskoj podeli sveta bila determinisana trajnim ideološkim neslaganjem sa politikom Sovjetskog Saveza i drugih levičarskih vlada u svetu (Kent 2002, 11–15).

Iako je i njegov prethodnik oštro istupio protiv komunizma u enciklici *Divini Redemptoris* (1937), pontifikat Pija XII je kruna antikomuni-

stičke politike Rimokatoličke crkve. Pije XII je, pre nego što je postao papa, bio apostolski nuncije u Minhenu (1917–1930), a potom je, kao kardinal državni sekretar, potpisao konkordat sa nacističkom Nemačkom (1933). Boraveći u Nemačkoj za vreme poraza u Prvom svetskom ratu i neuspešnog pokušaja uvođenja socijalizma, učvrstio je trajnu netrpeljivost prema ovoj političkoj ideologiji (Duffy 2011, 107). Dodatno, Pije XII je verovao „da je njegova suštinska uloga u tome da deluje kao učitelj i duhovni mentor rimokatolicima dok brani nezavisnost i organizacionu strukturu crkve” (Kent 2002, 16). To ga je opredelilo za korišćenje strategije normativnog preduzetništva kako bi uticao na globalno katoličko društvo u suprotstavljanju ideološkim neprijateljima, što je Piter Kent (*Peter C. Kent*) nazvao „usamljenim Hladnim ratom” (Kent 2002).

Komunizam nije bio sporan za Vatikan samo u ideološkoj ravni, kao doktrina ateističkog i materijalističkog pogleda na svet. U političkoj ravni, komunizam, „kada stekne političku kontrolu, može prevesti mnoge svoje norme i modele ponašanja u nacionalne politike i podržati ih krajnjom snagom” (Vallier 1971, 491). To ga čini direktnim suparnikom delovanju crkve, kako u nacionalnim tako i u transnacionalnim okvirima. Štaviše, usvojivši prerogative crkve – set nepromenljivih istina i posvećenost transnacionalnoj dominaciji – komunizam je postao najznačajniji „drugi” za Rimokatoličku crkvu (Vallier 1971, 491). U Sovjetskom Savezu, komunizam je prerastao u političku religiju, a Komunistička partija u „sredstvo spasenja” van koje je taj cilj neostvariv (Veković 2018, 207). Stoga, 1949. godine je objavljen Dekret protiv komunizma, koji je postavio osnov za ekskomunikaciju katolika koji su prihvatili doktrinu materijalističkog i ateističkog komunizma, te za zabranu rada takvih udruženja u katoličkim krugovima.

„Usamljeni Hladni rat” Pija XII je bio usmeren kako protiv komunizma tako i protiv ekumenizma. Nakon Drugog svetskog rata realizovana je ideja formiranja svetske ekumenske organizacije u okviru ekumenskog pokreta, čiji zamajac je bila protestantska zajednica crkava. U pitanju je Svetski savet crkava, osnovan u Amsterdamu 1948. godine. Iako su neki od vodećih rimokatoličkih prelata težili uključivanju Rimokatoličke crkve u rad Svetuskog saveta crkava, papa Pije XII je izdao *Monitum* (5. juna 1948), kojim je učešće katolika na konferenciji u Amsterdamu uslovio prethodnim odobrenjem od strane Vatikana. Iako je podnet značajan broj zahteva, svi su odbijeni (Zeilstra 2020, 404).

S druge strane, Vatikan je težio uspostavljanju bliskih posleratnih odnosa sa SAD. Upravljačka struktura Rimokatoličke crkve je internacionalizovana u korist američkog klira. Sam Pije XII je entuzijastično gledao na razvoj odnosa Vatikana i SAD u kontekstu zajedničke ideološke borbe. Međutim, predsednik SAD Hari Truman (*Harry S. Truman*) nije bio zain-

teresovan za produblјivanje odnosa sa Vatikanom (Kent 2002, 93–96). Zato je Zapadna Evropa – duboko sekularizovan, ali istorijski katolički prostor koji se tada nalazio između protestantskog američkog i ateističkog sovjetskog bloka – ostala jedina sfera u kojoj je postojala mogućnost uticaja Rimokatoličke crkve.

Nastanak prvih evropskih zajednica je bio indirektno nadahnut idejom hrišćanske univerzalne zajednice. Katolički pojas u Centralnoj i Istočnoj Evropi bio je duboko ugrožen komunizmom i ateizmom, te je papa postao bliži zemljama Zapadne Evrope, među čijim liderima je bilo privrženih katolika. Papa je težio tome „da primeni srž svojih vrednosti na trenutni istorijski kontekst, odnosno da preokrene dugoročnu sekularizaciju i da obnovi jedinstvo života i vere”, a u evropskim integracijama je video takvu mogućnost (Hrabovec 2020, 129). Zato je svesrdno podržao nastanak Evropske zajednice za uglj i čelik (1951), a potpisivanje Rimskog sporazuma 1957. godine, kojim je osnovana Evropska ekonomska zajednica, označio je kao najvažniji događaj u savremenoj istoriji Rima (Hrabovec 2020, 132). Međutim, evropsku zajednicu nije video isključivo kao ekonomski projekat, već je apelovao na „duhovne i moralne ideje koje su vekovima pripadale nasleđu hrišćanske Evrope” (Hrabovec 2020, 133–134). Samo takva Evropa, smatrao je Pije XII, mogla je da se suprotstavi „nepravdnoj, ali snažnoj” komunističkoj viziji raja na zemlji (Hrabovec 2020, 134). Pozivanje na ideale hrišćanske Evrope bio je teren političkog uticaja papstva u uslovima slabe međunarodne pozicije u Hladnom ratu.

DOGMA KAO AKT NORMATIVNOG PREDUZETNIKA

Među najuspelijim aktima Rimokatoličke crkve koji su doprineli širenju meke moći u posleratnom svetu, naročito u Evropi, jeste uobličavanje marijanske pobožnosti. Stoga, pontifikat Pija XII se smatra zenitom marijanskog pokreta (Mauriello 2010, vi). Prvo je 1942. godine, na srebrnu godišnjicu ukazanja u Fatimi, ceo svet posvetio Bezgrešnom Srcu Marijinom. Potom je 1946. godine uputio svim biskupima encikliku *Deiparae Virginis* sa pitanjem da li „procenjuju da se telesno uznesenje Blažene Device može predložiti i definisati kao dogma vere” i da li oni, sa svojim sveštenstvom i narodom, to žele (Pius XII 1950, st. 11). Nakon što je primio skoro sve potvrđne odgovore, *ex cathedra* je proglasio dogmu o uznesenju Blažene Device Marije. Uspostavio je titulu i praznik Marije Posrednice Svih Milosti. Naposletku je, u enciklici *Fulgens Corona* (1953), proglasio Marijinu godinu 1953–1954, u povodu stogodišnjice proglašenja dogme o bezgrešnom začecu. U sklopu proslave, ustanovio je praznik Blažene Device Marije Kraljice u enciklici *Ad coeli Reginam* (1954). U drugim enciklikama je ostavio značajne odeljke o Mariji, a njen kult je zaokružio kano-

nizacijom ljudi povezanih sa marijanskom pobožnošću ili mariologijom (Mauriello 1996, 2010).⁹

Prema mišljenju Stefana i Ramona Solansa, „[o]ve inicijative su bile labudova pesma masovnih mobilizacija ratobornog katolicizma koji je preduzeo ekstremne kontrarevolucionarne i nacionalističke akte usredsređene oko velikih marijanskih svetilišta” (Stefano and Ramón Solans 2016, 14). Međutim, iako je „marijanski vek” (1854–1950) bio obeležen svetskim ratovima i ratobornom politikom nacionalizma i totalitarizma, sam marijanski kult je „obezbedio kulturne resurse za suočavanje sa ratnim iskustvom pružajući interpretativne šeme pomoću kojih se daje smisao političkim događajima koji su na kraju izazvali velike patnje ljudi” (Scheer 2012, 133). Grupne i pojedinačne molitve u Marijinim svetilištima širom sveta pružale su osećaj sigurnosti i pripadnosti. Stoga, kada je u pitanju marijanska pobožnost nakon Drugog svetskog rata, njen fokus nije na teologiji *per se*, već na „simbolima i narativima koje kult Marije pruža svojim vernicima da osmisle svoja iskustva. Oni su obezbeđeni unutar institucionalizovane Crkve i cvetaju u narodnoj pobožnosti” (Scheer 2012, 132).

Ipak, marijanska pobožnost nije imala samo psihološku ulogu, već je poprimila karakter političke borbe (Scheer 2012). Masovna mobilizacija naroda obezbedila je legitimitet za političku aktivnost pape Pija XII. Njegova politička aktivnost se odnosila, prvenstveno, na normativno preduzetništvo na međunarodnom nivou. U tome je proglašenje dogme o uznesenju Blažene Device Marije imalo presudnu ulogu, ostvarivši najmanje tri međunarodno-političke uloge. Prvo, dogma je bila usmerena protiv političkih ideologija koje su crkvu napadale polazeći sa stanovišta materijalizma i ateističkog pogleda na svet, pre svega komunizma i njegovih ideoloških srodnika. Međutim, kako nije otvoreno imala političku sadržinu, njena politička funkcija je ostvarena kroz dublje, društveno i naučno značenje. To je prepoznao Karl Gustav Jung (*Carl Gustav Jung*):

Proglašenje dogme događa se u vreme u kojem dostignuća nauke i tehnologije, kombinovana sa racionalističkim i materijalističkim pogledom na svet, prete trenutnim poništenjem psihičkog nasleđa čoveka. Uznesenje predstavlja apsolutnu suprotnost materijalizma. (...) Dogma uznesenja, proglašena u doba koje pati od najveće političke šizme koja se ikada dogodila u istoriji, kompenzatorni je simptom koji odražava nastojanje nauke da dosegne jedinstvenu sliku sveta (Jung 2015, 114–115).

Među karakterističnim obeležjima Hladnog rata su bili trka u nuklearnom naoružanju i trka u naučnim dostignućima. Katolički „srednji put”

9 Kanonizovani su Ketrin Labur (*Catherine Labouré*), Luj-Mari od Monfora (*Louis-Marie de Montfort*) i Entoni Klaret (*Antonio María Claret y Clará*) (Mauriello 1996, 2010).

između ovih pozicija (iako bliži Zapadu) imao je za cilj da pokaže da se Crkva ne slaže ni sa projektima koji nauku vode ka razaranju sveta (nuklearno oružje), niti sa onim projektima koji obećavaju spasenje sveta putem nauke, tehnologije i ideologije.

Drugo, dogma je produbila već dubok jaz između katolika i protestanata u pogledu mariologije. Prema ekumenskom teologu Maksu Turijanu (*Max Thurian*), katolička mariologija je „najmučniji problem za ekumensku misao” (navedeno prema Palmer 1954, 534). Protestant, smatra Turijan, „ne može da ne bude impresioniran značajnom nesrazmerom koja postoji između stava biblijskih pisaca prema Bogorodici i poštovanja koje je ponekad jednako obožavanju koje joj se odaje” (navedeno prema Palmer 1954, 534). Dogma je proglašena na vrhuncu ekumenskog pokreta, kada nastaje i razvija se Svetski savet crkava. Tadašnje crkve članice su većinski bile protestantskog i neoprotestantskog porekla, te je dogma za njih bila značajna prepreka u dijalogu sa Rimokatoličkom crkvom. Dogma kao istina vere postala je problem ekumenskog dijaloga upravo usled njene obavezujuće snage i univerzalne primene, te se „činilo da Katolička crkva mora da zahteva, kao uslov za ponovno ujedinjenje, da druge crkve prihvate katoličke dogme” (Dulles 1968, 398).

Naposletku, marijanska pobožnost i dogma o uznesenju Blažene Device Marije bili su inspiracija za nastanak simbola Evropske unije. Naime, Arsen Hajc (*Arsène Heitz*), autor konačnog rešenja evropske zastave, izjavio je da mu je slika iz Otkrivenja 12:1 (venac od dvanaest zvezda iznad Bogorodičine glave) poslužio kao inspiracija. Taj simbol je već bio prisutan u Rimokatoličkoj crkvi kao prikaz Marijine bezgrešnosti (čudotvorni medaljon), a potom i njenog uznesenja na nebo. Hajncovo idejno rešenje potiče iz 1955, a kao jedinstveni simbol evropskog jedinstva usvojeno je 1984. godine. Da je kult Marije inspirisao pionire evropskih integracija govori i podatak da su Robert Šuman (*Robert Schuman*) i Konrad Adenauer (*Konrad Adenauer*), kao pobožni katolici, odabrali praznik Blagovesti za dan potpisivanja Rimskog ugovora, 25. marta 1957. godine (University of Dayton n.d. (b)).

UMESTO ZAKLJUČKA: SAVREMENI POLITIČKI ODJECI KATOLIČKIH DOGMI

Dogme koje su istražene u ovom radu postavile su temelj za dva stuba globalnog katolicizma: centralnu papsku vlast i transnacionalnu marijansku pobožnost. U radu je pokazano da su dogme imale značajnu političku ulogu u konkretnim međunarodnim okolnostima, te da su ispunile funkciju odgovora na društveno-politički izazov, proširile transnacionalnu meku moć Rimokatoličke crkve i dale zamah normativnom preduzetništvu. Time je ponuđen određen doprinos oblasti politikologije religije koja, između ostalog, proučava odnos dogme i politike.

Ipak, ostaje pitanje kakvog značaja dogme imaju u savremenim međunarodnim odnosima. Iako same dogme nemaju direktnog i otvorenog uticaja na političke tokove, njihove strukturne posledice imaju. Oba stuba globalnog katolicizma – papska vlast i marijanska pobožnost – imaju političku ulogu u savremenom svetu. Prema podacima iz istraživanja Federike Đenoveze (*Federica Genovese*), prisutan je obrazac političkog ponašanja papstva nazvan „politika *ex cathedra*”. Naime, oko trećine svojih enciklika nakon Drugog svetskog rata pape su usmerile ka političkim temama (socijalnoj pravdi, građanskim pravima, ekonomskom razvoju). Ove enciklike su usvojene tokom ili neposredno nakon određene društveno-političke krize, i to kao direktan odgovor na nju, ali je pritom nadilazeći nudeći širu normu kao rešenje. Đenoveze zaključuje da „ovi rezultati govore o ulozi verskih vlasti u politički polarizovanom svetu i ukazuju na to da su savremeni politički signali Vatikana u skladu sa dugom tradicijom angažovanja u slučaju političkih kriza” (Genovese 2015, 2). Osnov za takav obrazac političkog ponašanja papa proističe iz dogmi koje su učvrstile centralnu papsku vlast (apostolski primat pape i nepogrešivost u učenju *ex cathedra*), ali i usmerile pažnju na „grad i svet”.

Kao i u slučaju dogmi koje su dogmatizovale centralnu papsku vlast, savremenu ulogu dogmi koje su dogmatizovale marijansku pobožnost – Bezgrešno začeće i Uznesenje – treba tumačiti u istom ključu, kao zamajac fenomena koji ima politički potencijal. Primera radi, papa Franja je 25. marta 2022. godine posvetio Rusiju i Ukrajinu, kao i celo čovečanstvo, bezgrešnom srcu Marijinom. Ovaj čin je urađen na molbu ukrajinskih katoličkih biskupa, a na osnovu svedočanstva iz Fatime 1917. godine da je Marijina želja da se Rusija posveti njenom bezgrešnom srcu i da se povrati (veri) (Krvavica 2023). Prvo posvećenje Rusije bezgrešnom srcu Marijinom obavio je papa Pije XII 1942. godine, na vrhuncu Staljinovog totalitarnog režima. Drugo posvećenje po istom principu (iako bez imenovanja država) obavio je papa Jovan Pavle II 1984. godine, u predvečerje pada Berlinskog zida i kraha socijalističkih režima u Istočnoj Evropi. Naposletku, treće posvećenje Rusije (i Ukrajine) bezgrešnom srcu Marijinom obavio je papa Franja 2022. godine, u toku rata u Ukrajini (Wooden 2022). Iako je poslata poruka verske prirode, ona je isključivo vezana za političke događaje, te je funkcija koju je ostvarila političke prirode. Time je papa kao verski akter još jednom potvrdio međunarodnu političku i normativnu relevantnost marijanske pobožnosti.

Iz prethodnih reči proizlazi zaključak da bi potencijalno donošenje nove dogme u Rimokatoličkoj crkvi imalo značajnu političku komponentu, naročito usled toga što se dogmatizuju ona crkvena učenja koja su društveno-politički ugrožena. U pitanju je ugroženost onog što Crkva smatra istinom vere. Zato se na kraju treba podsetiti da je Rimokatolička crkva u

svom Socijalnom učenju iz 2004. godine izrazila potrebu za očuvanjem istine: „Naše doba zahteva jedno intenzivno vaspitno delovanje i odgovarajuće zalaganje od strane svih ljudi, kako bi potraga za istinom, koja se ne može objasniti skupom različitih mišljenja ili nekim od njih, bila unapređena na svakom polju i kako bi prevladala nad svakim pokušajem relativizacije njenih zahteva ili njene povrede” (Papsko veće za pravdu i mir 2006, 105). Bilo da je shvaćena kao bogootkrivena istina vere (tradicionalno stanovište) ili kao praktična pomoć duhovnom životu (modernističko stanovište), korišćenje dogme kao intenzivnog vaspitnog akta nije isključeno ni u savremenim turbulentnim i izazovnim vremenima za Rimokatoličku crkvu.

BIBLIOGRAFIJA

- Breuilly, John. 2000. “The revolutions of 1848”. In ed. David Parker, *Revolutions and the Revolutionary Tradition: In the West 1560–1991*, 109–131. London / New York: Routledge.
- Casanova, José. 2003. “Globalizing Catholicism and Return to a ‘Universal Church’”. In eds. Roland Robertson i Kathleen E. White *Globalization: Religion, nature, and the built environment*, , 107–129. London / New York: Routledge.
- Centofanti, Sergio. 2020. “Primacy and infallibility: 150 years after Vatican I”. *Vatican News*. July 17; <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-07/primacy-and-infallibility-150-years-after-vatican-i.html>.
- Chu, Lan T. 2022. “God is Green: The Catholic Church’s Re-Imagination of Environmental Norms”. *Politics and Religion*, 15 (4): 742–761. doi: 10.1017/S1755048322000189.
- Council Fathers. 1868. “First dogmatic constitution on the church of Christ”. *Papal Encyclicals Online*. Accessed December 11, 2023. <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum20.htm>.
- Davies, Sara E. and Jacqui True. 2017. “Norm Entrepreneurship in Foreign Policy: William Hague and the Prevention of Sexual Violence in Conflict”. *Foreign Policy Analysis*, 13 (3): 701–721. doi: 10.1093/fpa/orw065.
- Duffy, Eamon. 2011. *Ten popes who shook the world*. New Heaven / London: Yale University Press.
- Dulles, Avery. 1968. “Dogma as an Ecumenical Problem”. *Theological Studies*, 29 (3): 397–416. doi: 10.1177/004056396802900301.
- Finnemore, Martha and Kathryn Sikkink. 1998. “International Norm Dynamics and Political Change”. *International Organization*, 52 (4): 887–917. doi: 10.1162/002081898550789.

- Genovese, Federica. 2015. "Politics ex cathedra: Religious authority and the Pope in modern international relations". *Research and Politics*, 2 (4): 1–15. doi: 10.1177/2053168015612808.
- Haynes, Jeffrey. 2012. *Religious Transnational Actors and Soft Power*. London / New York: Routledge.
- Hrabovec, Emília. 2020. "Pius XII and the Idea of European Unity". *Polonia Sacra*, 24 (4): 121–136. doi: 10.15633/ps.3787.
- Izbicki, Thomas M. 2005. "The Immaculate Conception and Ecclesiastical Politics from the Council of Basel to the Council of Trent: The Dominicans and Their Foes". *Archiv Für Reformationsgeschichte – Archive for Reformation History*, 96 (1): 145–170. doi: 10.14315/arg-2005-0108.
- Jevtić, Miroljub. 2007. "Political Science and Religion". *Politics and Religion Journal*, 1 (1): 59–69. doi: 10.54561/prj0101059j.
- Jović, Rastko. 2023. *Dinamika crkvenog identiteta*. Beograd / Foča: Biblos books i Pravoslavni bogoslovski fakultet Svetog Vasilija Ostroškog.
- Kent, Peter C. 2002. *Lonely Cold War of Pope Pius XII: The Roman Catholic Church and the Division of Europe, 1943–1950*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Kohn, Hans. 1939. "The Nature of Nationalism". *American Political Science Review*, 33 (6): 1001–1021. doi: 10.2307/1948728.
- Krim, Kit, ur. 2004. *Enciklopedija živih religija*. Beograd: Nolit.
- Krvavica, Tino. 2022. "Papa Franjo posvetio Ukrajinu i Rusiju Bezgrješnom Srcu Marijinu". *Bitno.net*. 25. marta. <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/papa-franjo-posvetio-ukrajinu-i-rusiju-bezgrjesnom-srcu-marijinu/>.
- Küng, Hans. 1981. "Introduction: The Infallibility Debate — Where Are We Now?". In ed. August Bernhard Hasler, *How the Pope Became Infallible: Pius IX and the Politics of Persuasion*, 1–26. Garden City / New York: Doubleday & Company Inc.
- Langlois, Claude. 2016. "Liturgical Creativity and Marian Solemnity: The Coronation of Pilgrimage Virgin Maries in France (1853–1964)". In eds. Roberto Di Stefano and Francisco Javier Ramón Solans, *Marian Devotions, Political Mobilization, and Nationalism in Europe and America*, 29–56. London: Palgrave Macmillan.
- Lewis, Gwynne. 2000. "The French Revolution 1789–99". In ed. David Parker, *Revolutions and the Revolutionary Tradition: In the West 1560–1991*, 88–108. London / New York: Routledge.
- Macut, Ivan. 2019. *Katolička crkva i suvremeni ekumenski pokret*. Zagreb: Glas Koncila.

- Marotta, Saretta. 2020. "The Agony of the *non expedit*". In eds. Alberto Melloni, Giovanni Cavagnini and Giulia Grossi, *Benedict XV. A Pope in the World of the 'Useless Slaughter' (1914-1918)*, 983-1001. Turnaut: Brepols Publishers.
- Mauriello, Matthew R. 1996. "Pope Pius XII and Mary". *University of Dayton*. Accessed December 20, 2023. <https://udayton.edu/imri/mary/p/pope-pius-xii-and-mary.php>.
- Mauriello, Matthew R. 2010. "Venerable Pope Pius XII and the 1954 Marian Year: A Study of His Writings Within the Context of the Marian Devotion and Mariology in the 1950s". Licencijatarski rad. International Marian Research Institute i University of Dayton.
- McNeill, John T. 1919. "Catholic Modernism and Catholic Dogma". *The Biblical World*, 53 (5): 507-514.
- Moris, Kolin. 2023. „Hrišćanska civilizacija (1050-1400)". U *Oksfordska istorija hrišćanstva*, ur. Džon Makmaners, 183-216. Beograd: Clio.
- Palmer, Paul F. 1954. "Mary in Protestant Theology and Worship". *Theological Studies*, 15 (4): 519-540.
- Papsko veće za pravdu i mir. 2006. *Osnove socijalnog učenja Katoličke crkve*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer i Beogradska nadbiskupija.
- Parlov, Mladen. 2007. *Razvoj dogme*. Split: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Pius IX. 1854. "Ineffabilis Deus". *Papal Encyclicals Online*. Accessed December 4, 2023. <https://www.papalencyclicals.net/pius09/pgineff.htm>.
- Pius IX. 1860. "Nullis Certe Verbis". *Papal Encyclicals Online*. Accessed December 15, 2023. <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9nullis.htm>.
- Pius IX. 1870. "Respicientes". *Papal Encyclicals Online*. Accessed December 15, 2023. <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9respic.htm>.
- Pius IX. 1871. „Ubi Nos". *Papal Encyclicals Online*. Accessed December 15, 2023. <https://www.papalencyclicals.net/pius09/p9ubinos.htm>.
- Pius XII. 1950. "Munificentissimus Deus". *Vatican.va*. 1. novembra. https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/apost_constitutions/documents/hf_p-xii_apc_19501101_munificentissimus-deus.html.
- Poleto, Ivan. 2024. Odgovor kancelara Beogradske nadbiskupije na upit autora. Beograd: 3. decembar 2024.
- Raedts, Peter. 2004. "The Church as Nation State: A New Look at Ultramontane Catholicism (1850-1900)". In ed. Wim Janse, *Dutch Review of Church History*, Vol. 84, 476-496. Leiden / Boston: Brill.
- Reinerman, Alan J. 1978. "Papacy and Papal State in the Restoration (1814-1846): Studies since 1939". *The Catholic Historical Review*, 64 (1): 36-46.

- Riall, Lucy. 1994. *The Italian Risorgimento: State, society and national unification*. London / New York: Routledge.
- Rist, Rebecca. 2019. "The pope is never wrong: a history of papal infallibility in the Catholic Church". *University of Reading*. 10. januara. <https://research.reading.ac.uk/research-blog/pope-never-wrong-history-papal-infallibility-catholic-church/>.
- Rozario, Marianne. 2014. "The Emergence and Cascading of Pope Francis' Norm of Social Justice". *E-International Relations*. 18. decembar. <https://www.e-ir.info/2014/12/18/the-emergence-and-cascading-of-pope-francis-norm-of-social-justice/>.
- Samaha, John M. n.d. "Immaculate Conception Feast and Lourdes". *University of Dayton*. Accessed December 10, 2023. <https://udayton.edu/imri/mary/i/immaculate-conception-feast-and-lourdes.php>.
- Sarlin, Simon. 2014. "The Anti-Risorgimento as a transnational experience". *Modern Italy* 19 (1): 81–92. doi: 10.1080/13532944.2013.871422.
- Schatz, Klaus. 1996. *Papal Primacy: From Its Origins to the Present*. Collegeville / Minnesota: The Liturgical Press.
- Scheer, Monique. 2012. "Catholic Piety in the Early Cold War Years; or, How the Virgin Mary Protected the West from Communism". In eds. Annette Vowinckel, Marcus M. Payk i Thomas Lindenberger *Cold War Cultures: Perspectives on Eastern and Western European Societies*, 129–151. Oxford / New York: Berghahn Books.
- Schneid, Frederick C. 2012. *The Second War of Italian Unification 1859–61*. Oxford: Osprey Publishing.
- Stefano, Roberto Di and Francisco Javier Ramón Solans. 2016. "Introduction". In eds. Roberto Di Stefano and Francisco Javier Ramón Solans, *Marian Devotions, Political Mobilization, and Nationalism in Europe and America*, 1–25. London: Palgrave Macmillan.
- Sunstein, Cass R. 1996. "Social Norms and Social Roles". *Columbia Law Review* 96 (4): 903–968.
- Šmeman, Aleksandar. 2021. *Celokupni dnevnik oca Aleksandra Šmemana u tri toma, Tom 3*. Kragujevac: Kalenić.
- Tawil, Emmanuel. 2010. "Civil Religion in France: The Gallican Hypothesis". *The George Washington International Law Review* 41 (4): 827–838.
- University of Dayton. n.d. (a). "All about Mary". *University of Dayton*. Accessed December 10, 2023. <https://udayton.edu/imri/mary/archive.php?tags=Miracles%20and%20Appearitions>.
- University of Dayton. n.d. (b). "European Union Flag". *University of Dayton*. Accessed January 23, 2024. <https://udayton.edu/imri/mary/e/european-union-flag.php>.

- Vallier, Ivan. 1971. "The Roman Catholic Church: A Transnational Actor". *International Organization* 25 (3): 479–502. doi: 10.1017/S0020818300026278.
- Vatican.va. 2000. "Pope Pius IX". *Vatican.va*. September 3. https://www.vatican.va/news_services/liturgy/saints/ns_lit_doc_20000903_pius-ix_en.html.
- Veković, Marko. 2018. „Esej o političkim religijama”. *Srpska politička misao* 25 (3): 195–210. doi: 10.22182/spm.6132018.10.
- Veković, Marko. 2022. *Religija za politikologe*. Beograd: Filip Višnjić.
- Wooden, Cindy. 2022. "Papal consecration of Russia, Ukraine has history of controversy behind it". *The Catholic Diocese of Raleigh*. March 21. <https://dioceseofraleigh.org/news/papal-consecration-russia-ukraine-has-history-controversy-behind-it>.
- Zeilstra, Jurjen A. 2020. *Visser 't Hooft, 1900–1985: Living for the Unity of the Church*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

SUMMARY

THE INTERNATIONAL POLITICAL ROLE OF THE CATHOLIC CHURCH DOGMAS

The paper investigates the political role of the last Catholic dogmas proclaimed (or renewed) in the 19th and the first half of the 20th century: the immaculate conception, the papal primacy and infallibility (*ex cathedra*), and the assumption of Mary. The paper aims to explain their political role in the concrete international context. The dogmatization of certain church teachings comes as a consequence of socio-political challenges, and the political role of dogmas is interpreted from the perspective of the theoretical concept of norm entrepreneurship and the transnational soft power of religious actors. The historical method was used in the work. However, the presented findings point to the long-term importance of studying the relationship between dogma and politics: in order to expand knowledge about the political behavior of the Roman Catholic Church (scientific salience) and to understand the nature of normative entrepreneurship directed at the global Catholic society in all historical moments (social salience).

KEYWORDS: dogma, politics, Roman Catholic Church, norm entrepreneurship, soft power.